

Mens en Wereld

6e jaargang, no. 9 • September 1951

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Waarom?

DE Centrale Commissie voor het Vrijzinnig Protestantisme en het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond maken in deze dagen een verklaring publiek die in dit nummer van **Mens en Wereld** staat afgedrukt. Het is een krachtig pleidooi voor de handhaving en versterking van de geestelijke waarden, die in onze benarde tijdsomstandigheden de materiële grondslagen dreigen te verliezen zonder welke zij niet kunnen bestaan.

Wat drijft ons hiertoe?

Uit de woorden van deze verklaring spreekt een houding ten opzichte van het geestelijk leven, die wij ons sterker dan ooit bewust moeten maken, omdat die bewustwording zelf reeds een kracht is ten goede. Geestelijk leven is een vage term, waarvan de ingrijpende betekenis voor het persoonlijke dagelijkse leven ons niet elk ogenblik helder voor ogen staat. Pas als er een kink in de kabel komt, wordt die betekenis ons duidelijk, zoals in de zwarte jaren van de Duitse bezetting. Geestelijk leven is de wijze waarop de mens de levensverschijnselen persoonlijk verwerkt, de manier waarop hij het met het leven tracht klaar te spelen en waarop hij zijn eigen leven én het algemene leven vorm wil geven. Wij waarderen de geest als een scheppende kracht en wij zijn ervan overtuigd dat hij de vrijheid nodig heeft om tot werkelijkheid te maken wat er in ons zit. Onze persoonlijke ontwikkeling, onze wording tot degene die we in wezen zijn, zij kunnen naar ons inzicht tot hun recht komen als onze geest de mogelijkheden — óók de materiële — krijgt om tot een eigen keuze te geraken, een eigen weg in te slaan, contact te maken of te verbreken, deel te hebben aan de rijkdom van de geestelijke goederen der mensheid. Dát is het klimaat waarin de geest gezond kan leven.

De mensheid heeft een lange weg afgelegd om tot dit inzicht te komen; en zij beweegt zich nog voort op de moeilijke weg die van inzicht leidt tot werkelijkheid. Het gezag van één bepaalde waarheid, één bepaalde keuze deed en doet zich in de opvoeding door kerk,

staat of partij nog steeds als een hinderpaal kennen. En terwijl het tot voor honderd jaar een strijd om de vrijheid van geest was binnen de kleine groepen van sociaal en cultureel bevoorrechten, gaat het tegenwoordig om het geestelijk leven van vele miljoenen. Ook dat kost strijd, want hoe kort nog bestaat de gedachte dat er voor allen de middelen, methoden, regelingen en instellingen dienen te zijn, die het mogelijk kunnen maken het eigen geestelijk leven in vrijheid te ontplooien! De eeuw waarin wij leven, toont de strijd tussen degenen die de mensen door de middelen van de moderne massabeheersing onder het gezag willen houden of brengen van één richting, zonder het recht af te wijken — en degenen die op de bres staan voor een geestelijk leven in vrije ontplooiing. Rechtlijnig is deze tegenstelling in de werkelijkheid natuurlijk niet. Zij loopt niet alleen maar parallel met het ijzeren gordijn of met de scheiding tussen rooms katholieken en niet-roomsen of mohammedanen en niet-mohammedanen. Het is een tegenstelling die we vinden overal waar mensen zijn. Het gaat daarbij om: dogma òf geen dogma; een opvoeding tot zelfstandige keuze òf een opvoeding tot de ene, eeuwige bij voorbaat vaststaande waarheid; vrijheid van meningsuiting en vormgeving òf voorschrift van denken en doen. De humanist kiest, de traditie van het humanisme getrouw, uit eerbied voor de mens als schepper van geestelijke waarden en deelhebber aan geestelijke waarden, voor een geestelijk leven dat materieel noch geestelijk belemmerd wordt. Hij is er zich te goed van bewust, dat het leven zelf de geest genoeg dwars kan zitten om er van zijn kant nog belemmeringen aan toe te voegen. En wanneer de humanist er voor pleit — zoals vandaag opnieuw gebeurt — dat materiële offers gebracht zullen worden opdat de geestelijke waarden zich in hun eigen sfeer en op hun eigen niveau kunnen handhaven, dan heeft voor hem zulk een appèl alleen zin, als het gaat om geestelijke waarden, die in vrijheid als zodanig worden erkend.

B. C.

BUITENGEWONE BIJEENKOMST

ZONDAG 16 SEPT. te 10.30, Gebouw „SEINPOST”, Scheveningen

Dr. G. Stuiveling

Geestelijke Weerbaarheid

Muzikale medewerking van het Nederlands Strijkkwartet

Entree gratis

Zaal open 10 uur

„Seinpost” is te bereiken van Station H.S. met de tramlijnen 8 en 9;
van station S.S. met de „blauwe tram”.

Verstoorde idylle

De humanisten zijn voorstanders van een opvoeding tot eigen zelfstandige keuze in geestelijke zaken. Als er een toneelstuk, een film of een boek verschijnt komt er in de dag- en weekbladen allerlei kritiek op los. Soms zéér tegengestelde kritiek. Interessant om te lezen, om je gedachten te scherpen en je eigen oordeel te vormen.

Sommige rooms-katholieken denken daar anders over. Dat zelf oordelen is maar gevaarlijk. We moeten bij voorbaat weten waar we aan toe zijn. Dat laten we ons zeggen. Zo bestaat er een particuliere onderneming, Informatie Dienst Inzake Lectuur, kortweg Idil, die oordeelvellingen op kaartjes rondstuurt aan intekenaren: uitgevers, boekhandelaren en bibliotheekhouders. Er staat op of het boek voor r.k. lezers streng verboden, nagenoeg verboden of toelaatbaar is. Uitgevers en boekhandel hebben daar economisch belang bij. Zo heeft deze particuliere onderneming Idil grote invloed, ook buiten r.k. kring. Geen openlijke invloed met kritiek en discussie. Soms zenden uitgevers de tekst van het boek reeds naar Idil voordat het gedrukt is!

Andere rooms-katholieken is dat te gortig geworden. Ze aanvaarden alleen censuur vooraf bij theologische boeken, wat wij verwerpelijk vinden. Anton van Duinkerken, kunstreducteur van het r.k. dagblad *De Tijd* heeft op 4 en 9 Augustus de knuppel in het hoenderhok geworpen. Hij wenst een einde te zien aan het werk van het „geheim genootschap” zoals hij Idil noemt. De r.k. Volkskrant, de Nieuwe Rotterdamse Courant, de ondernemer van Idil, en zijdelings het r.k. blad *De Linie* zijn daarop in het geweer gekomen. Aan de stille werkzaamheid van Idil werd wreed een einde gemaakt, wat, afgezien van wreed, de bedoeling was. Het geestelijke leven in Nederland lijdt schade zolang er instituten zijn die censuur vooraf in geestelijke zaken uitoefenen, hoe goed bedoeld dat eventueel kan zijn. Onze wetten, gewoonten, zeden en tradities wijzen zo'n censuur zéér beslist af. Dat ze toch wordt geprobeerd is een bedenkelijk verschijnsel en moet, wáár het te ontdekken valt, scherp bestreden worden. Een teken van gezond geestelijk leven is, dat een rooms-katholiek in dit geval dat kat de bel aanbond. Het duidt er op, dat de fronten minder strak lopen, dan we in ons geestelijk-reservaten-landje wel eens gaan denken.

Makkelijk praten?

— Makkelijk praten — zal misschien de een of andere lezer zeggen, nadat hij kennis heeft genomen van de verklaring namens de Centrale Commissie van het Vrijzinnig Protestantisme en namens het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond in dit nummer van *Mens en Wereld* afgedrukt.

Makkelijk praten: wie niet ter discussie wil stellen of er voor de militaire uitrusting wel zoveel moet worden uitgegeven en dan toch voor culturele en geestelijke doeleinden offers vraagt, die wil een grotere koek verdelen dan voorhanden is. Het klinkt heel mooi, dat er voor behoud en versterking van geestelijke belangen óók materiele offers gebracht moeten worden. Maar men schuift de overheid wel wat al te gemakkelijk plichten in de schoenen.

Deze opmerking is begrijpelijk. Maar die ze maakt, miskent de werkzaamheden van de twee geestelijke bewegingen, die de verklaring hebben afgelegd. Wat het Humanistisch Verbond betreft is duidelijk dat het ook recht van spreken heeft. Het vergt n.l. van anderen niet meer dan het zelf naar beste weten en in de bescheidenheid, die bij zijn jeugd past, meent te moeten doen. In de enkele jaren, dat het Humanistisch Verbond bestaat hebben de leden zéér vele materiële offers gebracht tot versterking van het geestelijk leven onder de buitenkerkelijken. En zij zijn bereid dit te blijven doen. Zij doen het niet voor zich zelf, voor hun eigen groep. Het gaat hun om het geestelijk leven in Nederland, voor zover het humanistisch is, tot bezinning en verdieping te brengen en het bewustzijn te wekken, dat de mens ook leeft uit geestelijke en zedelijke waarden. Zij doen dat van een eeuwenoude traditie uit, waarin de vrijheid en de verdraagzaamheid gewaarborgd zijn. Zij laten het dus niet bij mooie woorden en verklaringen, maar grijpen direct in, in het sociale en culturele leven, zowel in opvoeding en onderwijs als wetgeving en publiciteit, in gezinszorg, D.U.W.-kampen, kinderovertredingen, arbeid onder de soldaten, enz. Daarvoor brengen zij dag in dag uit offers, bescheiden maar daarom niet minder zwaar. Makkelijk praten is het van hun kant dus niet. Zij weten uit ervaring wat zij vragen en hoe moeilijk het zal vallen. Maar zij laten het niet bij vragen, zij pakken zelf mee aan, werk van steeds groter omvang, met steeds meer medewerkers onder de buitenkerkelijken in Nederland.

In Christelijke Ogen

Volgens het in de N.R.C. van 2 Aug. opgenomen verslag van de zitting van de Eerste Kamer heeft de Heer Algra (A.R.) tegenover de kenschetsing van het Humanistisch Verbond door Minister Staf: „een bundeling van buitenkerkelijken”, als zijn mening weergegeven, dat het H.V. was „een element van doelbewuste verwerping van het Christendom”.

Ongetwijfeld is het H.V. een bundeling van buitenkerkelijken, en verwerpen de humanisten doelbewust het Christendom, maar beide kenschetsingen zijn onjuist, omdat ze het meest wezenlijke element in het H.V. negeren. Immers het H.V. vindt zijn wezen niet in een tegenstelling tot kerk of Christendom, maar als positieve band van humanisten, dragers van een eigen volwaardige levens- en wereldbeschouwing.

Sennaculio

In het April-nummer van M. & W. moesten wij helaas melding maken van een lasterlijk stukje over het nederlandse humanisme in het Esperantoblad „Sennaciulo”. Naar aanleiding hiervan werd in het Juli-nummer van „Sennaciulo” een verklaring van het bestuur van de S.A.T. en van de redacteur opgenomen, waarin de publicatie van het bewuste stukje betreurd werd.

Humanistische lezingen over Geestelijke Weerbaarheid

In het door de A.V.R.O. verzorgde radioprogramma zullen drie humanistische lezingen over Geestelijke Weerbaarheid gehouden worden, en wel:

Donderdag 13 September, 19.40—19.55: Dr. I. Vijlbrief,

Dinsdag 18 September, 19.45—20.00: Dr. J. P. van Praag,

Donderdag 27 September, 19.45—20.00:

Met toenemende bezorgdheid

Met toenemende bezorgdheid slaan zowel de Centrale Commissie voor het Vrijzinnig Protestantisme als het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond de politieke, militaire en culturele ontwikkeling in Europa en met name in Nederland gade.

Terwijl de gevolgen van de tweede wereldoorlog zich nog alom doen gelden en de wederopbouw, stoffelijk en geestelijk, nog maar ten dele is verwezenlijkt, worden er opnieuw zeer zware offers gevraagd: offers in geld, offers ook door een langere militaire diensttijd. Al is de onvermijdelijkheid hiervan, door de ontwikkeling der wereldpolitiek, voor velen buiten discussie, dit houdt geenszins in dat ons volk niet dubbel waakzaam zou moeten zijn ten aanzien van nog andere gevaren dan een bedreiging van over de grens.

Indien in de aanwezigheid van geestelijke goederen zoals vrijheid van meningsuiting, rechtszekerheid, objectief wetenschappelijk onderzoek en de scheppende arbeid van letteren en kunsten, de typische waarde bestaat van het West-Europa dat verdedigd moet worden, en juist om deze waarden de verdediging ook verdient, dan moeten overheid en volk zich bij voortduring bewust zijn van het feit, dat zulk een Europese beschaving ontstaan is uit volstrekt andere factoren dan de geestesgesteldheid, die met de moderne militaire machtsmiddelen onvermijdelijk verbonden is. Het grootste gevaar voor onze cultuur ligt niet enkel daarin dat zij van buiten af wordt bedreigd, maar ook hierin dat wij aan de verdediging naar buiten zó veel ten koste leggen, materieel en geestelijk, dat de verdediging naar binnen veronachtzaamd wordt. Het eerst nodige voor ons volk is de erkenning, dat de waarden der Europese beschaving bescherming behoeven *op hun eigen niveau en in hun eigen sfeer*.

Het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond en de Centrale Commissie voor het Vrijzinnig Protestantisme, elk uitgaande van eigen beginselen, zijn van oordeel dat juist in de huidige kritieke omstandigheden overheid en volk tot taak hebben, onze cultuur tot nieuwe bloei te brengen en de middelen te beramen om iedere Nederlander te doen delen in de gemeenschappelijke rijkdom van onze beschaving. Het vele spreken en schrijven over de cultuurcrisis blijft zinloos zonder een zo actief mogelijk deelnemen van elk onzer aan de cultuuruitingen zelf. Bijzondere zorg moet worden besteed aan het onderwijs, in al zijn geledingen, opdat het meer dan tot dusverre kan bijdragen tot de geestelijke weerbaarheid der jeugd, door deze bewust te maken van die tradities en overtuigingen welke wezenlijk zijn voor West-Europa. Onvermijdelijk zal de toenemende industrialisatie leiden tot vervlakking en massavorming, tenzij steeds krachtiger de persoonlijke verantwoordelijkheid wordt gewekt en de belangstelling gericht op die waarden welke de economische en technische te boven gaan.

Aandacht, tijd en geld moeten beschikbaar zijn voor het jeugdwerk om bij het opgroeiend geslacht de persoonsvorming in zedelijke en geestelijke zin naar vermogen te bevorderen.

Ten aanzien van geheel de cultuur zijn doelbewuste bezinning en actieve arbeid nodig, die zich tevens rekenschap geven van de materiële voorwaarden zonder welke geen wederopbloei mogelijk is, en die ons volk bereid maken ook dáárvoor de nodige offers te brengen.

Wie de gang van zaken met aandacht volgt, kan niet nalaten met diepe verontrusting vast te stellen, dat wij bezig zijn de strijd te verliezen op het allerbelangrijkste front: dat van de beschaving zelf.

De menselijke waardigheid, naar vrijzinnig-christelijk en humanistisch besef houdt in, dat de mens ook op zedelijk en geestelijk gebied zijn volle verantwoordelijkheid erkent en aanvaardt. Het is in het ernstige bewustzijn van deze verantwoordelijkheid, dat wij het Nederlandse volk opwekken tot bezinning op zijn culturele roeping en tot een gezamenlijke krachtsinspanning ter verdediging van onze beschaving *van binnen uit*.

Utrecht, 15 September 1951.

De Centrale Commissie voor het Vrijzinnig Protestantisme

Prof. Dr. M. A. BEEK, Voorzitter.
Ds. R. DE ZEEUW, Secretaris.
Ds. Mr. D. G. HOEVERS, Penningmeester.
Mej. Dr. N. A. BRUINING, Vice-Voorzitter.
Ds. Mr. G. D. BOERLAGE.
Not. R. REMMELTS.
Ds. K. A. BEVERSLUIS.
Ds. F. KLEYN.
Ds. Mr. D. G. VAN VREUMINGEN.
Ds. J. J. G. WUITE.
Prof. Dr. C. W. MÖNNICH.
Drs. G. J. LIGTHART.
Ds. G. J. DE NIE.
Mej. S. M. J. VAN DAM.
Mr. R. MESSCHAERT.
Mej. N. BLAAK.
Dr. J. A. DE KONING, Algemeen Secretaris.
Mej. Mr. M. A. KLOMP, Adjunct-secretaresse.

Het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond,

Dr. J. P. VAN PRAAG, Voorzitter.
Dr. G. STUIVELING, 2e Voorzitter.
W. COENDERS, Secretaris.
J. BIJLEVELD, Penningmeester.
Mr. H. B. J. WASLANDER.
Dr. J. C. BRANDT CORSTIUS.
Mr. A. DIRKZWAGER.
Prof. Dr. T. T. TEN HAVE.
E. NORDLOHNE.
W. OLT Hof.
Mevr. H. A. POLAK—SCHWARZ.
J. ROGGE.
E. SCHABRACQ.
Ir. P. SCHUT.
G. STELLINGA.
Mr. A. STEMPELS.
D. W. STORK.
Mr. Dr. J. IN 'T VELD.
Dr. I. VIJLBRIEF.
Dr. LIBBE VAN DER WAL.
M. G. WARFFEMIUS.

Fragment van Wandtapijt met Jachtafereel (Vlaams, tweede kwart 15e eeuw)

Bourgondische Pracht

Men zou allerlei veronderstellingen kunnen maken aangaande de omstandigheden en voorkeuren die geleid kunnen hebben tot het organiseren van twee grote tentoonstellingen van Bourgondisch Kunst binnen betrekkelijk korte tijd, maar praktischer lijkt het, te constateren dat het Rijksmuseum met de expositie „Bourgondische Pracht“¹⁾ geenszins een herhaling geeft van wat verleden jaar in Boymans te zien was. Stelde Rotterdam met „Claus Sluter en de kunst te Dijon“²⁾ voornamelijk de beeldhouwkunst van het Bourgondische tijdvak aan de orde, thans laat Amsterdam door een voortreffelijke keuze zien, wat door de beeldhouwer en de schilder, de handschriftverluchter en de tapijtwever, de edelsmid en de schrijnwerker in deze periode is gepresteerd.

En daarmee komt dan het accent opeens anders te liggen. Want de ingetogen Vlaamse portretkunst der XVde eeuw (die hier met werken van Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en Hans Memlinc uitstekend vertegenwoordigd is), de struise beeldhouwkunst van Claus Sluter en zijn volgelingen, ze zijn hier slechts aanwezig als bescheiden stemmen in een luid zingend koor. Wat zich hier ontplooft, is de fabelachtige rijkdom van een hofkunst, die imponeert, verbluft en betovert en die aan de strenge vormen der hof-etiquette de luister bijzette van een nieuwe Duizend-en-één-Nacht. Het is een wereld van staatsie en praal, glans en verfijning, in het leven geroepen door een prachtlievendheid welke voor die van de

Italiaanse vorsten der XVde eeuw niet onderdoet.

We hebben hier te doen met een ongekennde bloei van de decoratieve en toegepaste kunsten, doch als overal schuilt in de sterk aesthetiserende neiging, die zich hier doet gelden, een gevaar. Het is dit: dat men de levenswerkelijkheid waaruit het kunstwerk voortkomt, langzamerhand zal gaan terugbrengen tot een smal gebied: lust aan het spelen met vormen, behagen in arrangementen van kleur en lijn terwille van dat behagen. Het is het gevaar dat het virtuoze van de kunst in bezit zal nemen en zich zal uitleven in een vormmaniërisme, waaruit de inhoud vervluchtigd is.

Dat de laat-Middeleeuwse wereld inderdaad niet aan dat gevaar ontkomen is, kan op deze tentoonstelling misschien het beste blijken uit die merkwaardige groep van wandtapijten, die taferelen uit het wereldse leven en de geschiedenis voorstellen en afkomstig zijn uit de werkplaatsen van Doornik en Atrecht.

Een der oudste (tweede kwart XVde eeuw), geeft een voorstelling van de jacht op reeën en vogels. In een wonderlijk fascinerend landschap van boompjes en lage struiken zijn ridders en edelvrouwen bij groepjes met elkaar in gesprek of bezig met de valken, terwijl meer op de voorgrond het bedrijf der jagers getoond wordt. En het is juist hier, waar het lagere volk in zijn doening wordt uitgebeeld, dat de werkelijkheid met tal van raak geobserveerde trekjes een plaats krijgt in de betoverende

wereld van het tapijt. De afbeelding, die ongeveer een zesde deel van het wandkleed weergeeft, laat dat duidelijk zien. De jagers hebben een ree gedood en dopen sneden brood in de geopende buik van het dier, om daarmee de honden te voederen. Maar de honden kunnen niet wachten, ze dringen zich tussen de mensen naar voren en doen zich ook zo wel tegoe. Met duidelijke tekenen van afschuw zien een edelvrouw en haar begeleider toe, haar linkerhand heeft een krampachtig gebaar van afschuw, de neusvleugel is opgetrokken, de mondhoek omlaag, wijd spalken de ogen. Rechts toont zich een jagersgezel al even weinig beheerst tegenover een molenaarsvrouw als de honden tegenover de buit, terwijl de molenaar met een lang niet gemakkelijke blik uit een vensteropening van zijn huis toeziet.

Inderdaad, hier heeft de werkelijkheid in zijn verschillende aspecten toegang tot de kunst van de tapijtwever. Elke vorm, elke houding (de man die brood snijdt!), elk gebaar is nauwlettend bekeken en weergegeven met een onovertroffen gevoel voor het decoratieve. De samenvattende omtreklijn, de stylering, het accentueren van doórlappende diagonaallijnen, dat alles bindt de mensengroep aan het vlak, terwijl het meesterlijk gebruikmaken van de plooiën, de wonderlijke versieringsmotieven en lichte en donkere kleuren der kleding, de menselijke figuren overbloeit met dezelfde glans en flonkering als die waarmee het prachtig gestyleerde groeisel van kruiden en heesters de lege plekken vult.

In de tapijten die naar tijdsorde daarop volgen, zal dit decoratieve spel langzamerhand de overhand krijgen, de voorstelling verliest dan aan veelzijdigheid, het waargenomen leven stuwt en klopt niet meer in een vorm, waarin het detail oppermachtig geworden is.

Een eerste merkteken op deze weg vinden we in het overigens nog prachtige tapijt „Houthakkers“ (Doornik, derde kwart XVde eeuw). Er is hier minder verscheidenheid van leven dan in het Jachtafereel, de voorstelling bepaalt zich tot het bedrijf van houthakkers in een bos. Fel is de actie van het kappen, zagen en dragen van de stammetjes gegeven, in een rhythmische beweging ook, die aan het vorige wandtapijt vreemd is. In zeker opzicht hebben we hier een voorbeeld van een straffer realisme: het is of de concentratie geleid heeft tot een dieper ingaan op het persoonlijke in iedere kop. Maar tegelijkertijd doet zich iets anders gevoelen, het streven namelijk om door een tegenover elkaar stellen van licht en donker een ruimtelijke werking aan de kledingplooiën te geven. Duidelijk zijn daarbij de lichte partijen gezien in betrekking tot het gespeel van de helle plekken der bladeren, die zich zeer nadrukkelijk tegen het donkere fond aftekenen. Daardoor kreeg dit kleed een geflakker van licht op donker, waarin de vormen der dieren die het bos bevolken, hier en daar verloren dreigen te gaan. Er

GEVECHT MET DE GESCHIEDENIS

Prof. dr. P. Geyl: *Tochten en Toernooien*. Oosthoek, Utrecht, 1950. f 8,50.

Het onlangs verschenen boek „Tochten en Toernooien” van de historicus Prof. dr. P. Geyl blijkt in meer dan één opzicht een werk, dat de belangstelling waard is van velen onzer lezers. Ik zeg dit niet in de veronderstelling dat juist de humanisten zo zeer geïnteresseerd zouden zijn in geschiedkundige onderwerpen. Maar ik mag wel aannemen, dat zij op de hoogte willen zijn van de aanraking tussen levensbeschouwing en wetenschap ten aanzien van de grote vragen van het leven van mens en mensheid. De dagelijkse gang der wetenschap is op dit punt niet voortdurend belangwekkend. Maar van tijd tot tijd doemen figuren en werken op, die door een grote, omvattende kijk op mens en wereld de aandacht opnieuw bepalen bij de dingen waar het in het leven om gaat en de discussie daaromtrent in gang zetten.

werd hier een grens bereikt; nog iets meer verband tussen de plekken binnen een lichaamscontour en die daarbuiten, nog iets meer zelfstandigheid van de details en de voorstelling valt uiteen tot onleesbaarheid.

En dat gebeurt nu in de grote tapijten die de Slag bij Roncevaux en taferelen uit het leven van Clovis voorstellen. De duizenderlei details van wapenrustingen, paardentuig, vaandels, banieren vegetatie en gebouwen hebben volstreekte zelfstandigheid gekregen, ze laten zich niet meer ondergeschikt maken aan een contour, ze vernietigen die en treden met elkaar in contact en doen zo de voorstelling wegzinken achter een onoverzichtelijke wirwar van formele betrekkingen. Een razende sierlust leeft zich hier uit in een wild gedrag van vormen, er is geen plaats voor rust of verademing; alles woelt en krioelt dooreen. Hier staat de vorm los van de inhoud en hij leeft zijn eigen leven in een bandeloze woeking. Zo'n tapijt is nog rijk en indrukwekkend; een weelde voor het oog met al die verzonken gobelin-kleuren van zilverachtig grijs, gedempt blauw en verbleekt rose, maar dat neemt niet weg, dat hier de bevreemding gezocht wordt in de schone schijn en het leeg gebaar. Het is het vuurwerk, dat het Bourgondisch feest besluit.

In deze tijd neigde een wereld naar haar einde en indien de Bourgondische kunst dit sterven niet steeds kon begeleiden met de stille glans der schoonheid, dan deed ze dat altijd nog met het groots vertoon van haar pracht en praal.

P. C. J. REYNE.

¹⁾ tot 1 October a.s.

²⁾ men zie „Mens en Wereld”, jrg. 5, no. 6.

Onder de historici is zulk een discussie in grote stijl aan de gang sinds de Engelse geschiedkundige A. Toynbee zijn werk „A Study of History” deed verschijnen. Want daarin ontwierp hij een groot beeld van de gang der mensheidsontwikkeling, niet alleen door de beschrijving van de vele culturen, die hij erin ontdekte, maar ook en vooral door de schets van hun opkomst, bloei en verval, die hij zich ziet voltrekken in een zich herhalend proces van enkele wetmatigheden. Daaronder is vooral die van de uitdaging en het antwoord van gewicht, d.w.z. dat elke cultuur telkens opnieuw de mensen voor zware problemen zet en het van hun antwoord daarop afhangt of die cultuur zich in op- of neergang zal bevinden. En bovendien bracht hij als zijn mening naar voren, dat onze Westerse cultuur zich sinds de 16e eeuw in ontbinding bevindt maar — bij uitzondering! — nog gered kan worden door een algemene bekering tot het christendom.

Toynbee's werk heeft internationaal sterk de aandacht getrokken. In ons land reagerden het uitvoerigst een drietal critici — alle drie humanisten —: Jacques de Kadt, Jan Romein en Geyl. De Kadt deed het in Verdediging van het Westen, Romein voor het eerst in de eerste afl. van de eerste jrg. van De Nieuwe Stem (1946) en Geyl in een rede van datzelfde jaar. Alle drie kwamen er daarna nog op terug en gingen er diep op in.

De Kadt en Romein zien in Toynbee's kijk op de geschiedenis in de eerste plaats een crisisleer. Zij nemen die kijk tot uitgangspunt om de voor hen en ons allen brandende vraag te beantwoorden: waar gaan wij heen? Welke kansen heeft onze cultuur? Voor beiden is de geschiedenis in hoofdzaak van belang als hulpmiddel om te weten te komen wat we in en met het heden moeten doen ten aanzien van de toekomst. Beiden aanvaarden Toynbee's visie op de cultuurgeschiedenis, de Kadt daar hij er de mogelijkheid in ziet dat de mens bewust zijn geschiedenis zal gaan maken, Romein en de Kadt, omdat onze tijd dus een antwoord moet geven op de grote problemen, op straffe van ondergang, en zij, in afwijking van Toynbee's antwoord (het christendom) hun antwoord geven: sociale bestaanszekerheid, een universele staat en (de Kadt) een universele kerk, die met de chr. kerken vrijwel niets gemeen zal hebben.

Men kan niet zeggen, dat Geyl zich aan de problemen, die het heden stelt, onttrekt. Er mogen tussen hem en de beide anderen verschillen zijn, het lijdt geen twijfel dat hij zowel ten aanzien van het maatschappelijke als het geestelijke in hun lijn ligt. En een van de gronden, waarop hij Toynbee afwijst is juist, dat deze met zijn antwoord voor onze tijd de grote problemen ontvlucht. Geyl verwerpt inderdaad Toynbee's kijk op de gang der mensheid en verschilt daarin dus

van de Kadt en Romein. Hij ziet in de opvatting die de geschiedenis onderwerpt aan eeuwig geldende wetmatigheden, welke vrijheid zij misschien ook aan de mens mogen laten, een overweldiging van het leven. Toynbee doet voor hem tekort aan het on-eindig geschakeerde en de onberekenbaarheid van het menselijke leven. Hij gelooft niet aan de indeling in bloei en neergang en ondergang. Hij ziet „geen enkele reden om de geschiedenis zo te lezen, dat ons tegenwoordig gevoel van bezorgdheid er een van somberheid of hopeloosheid worden zou”. „Wij behoeven ons niet te laten schokken in ons vertrouwen, dat de toekomst voor ons open ligt, dat wij, temidden van ellenden en verwarringen zoals er in de geschiedenis zoveel malen geweest zijn, beschikken over krachten, niet minder dan waarmee vroegere geslachten zich door hun bekommernissen hebben heengeslagen.” Wat dit laatste betreft is er weinig verschil tussen Geyl en de beide andere critici, die immers die krachten trachten aan te wijzen. Hun controverse loopt daarom over Toynbee's zienswijze als zodanig en niet over de vraag wat we heden moeten doen om uit de misère te komen. Voor Geyl is de beantwoording van die vraag Toynbee niet van nut, ja zelfs schadelijk, in zoverre hij de waarheid en de vrijheid tekort doet. En is Toynbee voor de antwoorden van de Kadt en Romein eigenlijk wel van nut? Hun antwoorden waren er ook al zonder hem. Maar ze vinden in hem een nieuwe steun. Geyl vindt het een gevaarlijke steun want het systeem zegeviert er over het leven, hetgeen de neiging om er voor de toekomst met een systeem op te antwoorden zal aanwakkeren. En zo vinden we bij deze humanistische critici op Toynbee de voor de moderne humanist typische spanning bij het samengaan van de vrijheid en de sociale gerechtigheid. Beide beginselen stellen ons hun eisen. Onze geest en onze daden hebben soms moeite ze in harmonie te doen samengaan. Dat we deze spanning hier tegenkomen is een bewijs hoezeer dit wetenschappelijke debat de levenshouding en levensbeschouwing raakt.

Alle drie schrijvers staan voor humanistische waarden op de bres. Maar ze leggen niet op dezelfde waarden dezelfde nadruk en zien daarin bij elkaar gevaren ontstaan. Het gaat hierbij om dingen, die elke humanist bezig houdt. Nu Geyl's zienswijze in boekvorm verschenen is, zal menigeen er gaarne kennis van nemen. Het boek bevat verder meer dat boeien zal, zoals ook het voornaamste punt: de reactie op Toynbee's werk, uiteraard nog veel meer kanten vertoont, dan hier besproken kunnen worden (b.v. de christelijke visie van Toynbee). Ik volsta echter met hetgeen onze lezers in de eerste plaats belangrijk zullen vinden.

B. C.

Het zomerwerk van het Humanistisch Verbond

Nu we dit schrijven is het Centrale Zomerwerk zo goed als geheel achter de rug. We mogen zeggen: Het is goed geweest. Een zeer bevredigend aantal bezoekers en een uitstekende geest.

Vele herinneringen gaan ons uit de afgelopen weken door het hoofd! Dit valt misschien nog het meest op: Wat is dit werk variërend. Er is, b.v. in de zomerscholen, hard gestudeerd en fel gediscussieerd, maar wat is er ook gelachen en alleen maar gevoelig gepraat, wat is er gewandeld, gefietst, gezwommen, geroeid en gevolley-bald. Een bonte verscheidenheid van beelden, waarin ook voordracht, muziek en zang een ruime plaats innemen.

Ik weet wel, naar buiten betekent dit alles misschien niet zo heel veel, één fronsje met de wenkbrauwen van Stalin of Truman is van meer betekenis, maar voor onszelf, en wat kunnen ons dan de wenkbrauwen van wie ook schelen, betekent het wel wat, betekent het..... enfin, leest u de verslagen van de deelnemers zelf maar! Mag ik alleen nog dit zeggen: er zijn reeds honderden mensen in Nederland voor wie het bestaan van het Humanistisch Verbond niet meer los te denken is van dit louterende werk in de zomermaanden. Dit is een punt, misschien wel het enige, waarvoor ongetwijfeld de honderden deelnemers van dit jaar het met elkaar eens zijn.

H. J. J. LIPS

ZOMERSCHOOL TE DOORN

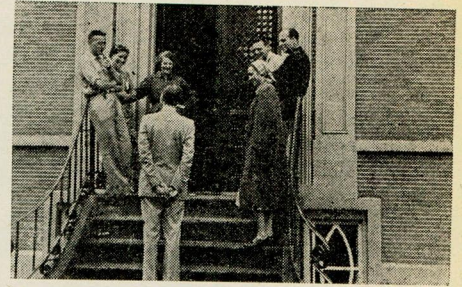
De voornaamste factor van deze geslaagde zomerschool is de bijzonder goede sfeer geweest; dit is natuurlijk grotendeels te danken aan de leiders: Dr. van Praag en zijn vrouw en de Heer en Mevrouw Lips. Mij persoonlijk heeft het zeer getroffen, dat juist door deze sfeer het zo vanzelfsprekend werd, dat men tegenover mensen, tegenover wie men eerst vrij sterk terughoudend stond (een bij mij veel voorkomende eigenschap), plotseling een houding kon aannemen, die eigenlijk wel zeer openhartig te noemen is, terwijl men naderhand over deze openhartigheid in het geheel geen spijt had, maar die bleef voelen als een oprecht gemeend contact. Ook heeft het mij zeer getroffen, dat de jongeren zo eenvoudig en oprecht vriendelijk waren tegenover de „oudjes”, zonder in enig opzicht de indruk te geven, dat zij, die ouderen, eigenlijk uitgeschakeld moesten zijn.

De bedoeling van deze eerste „zomerschool” is geweest, de belangrijkste vragen van de tegenwoordige tijd in humanistische zin te bespreken. 's Morgens werden de verschillende onderwerpen gedurende ongeveer een uur door de inleider behandeld; daarna werd in kleine groepen van 6 à 7 cursisten hierover gediscussieerd,

terwijl 's avonds de daardoor opgekomen vragen aan de inleider werden voorgelegd. Vaak gaf dit aanleiding tot levendige gedachtenwisselingen, die soms wel afdaalden van het directe onderwerp, maar daardoor juist dikwijls zeer vruchtbaar werden (men denke bv. aan de gesprekken over psychoanalyse, over zelfmoord, over het conflict voor een dokter bij een ongeneeslijke patiënt, en nog zoveel meer). — De eerste inleiding, gehouden door Drs. den Uyl ging over Sociaal Humanisme; de 2de, door Dr. F. P. Huygens over Cultureel Humanisme; de 3de door Dr. D. H. Prins over Religieus Humanisme; de 4de, door H. Redeker, over Existentialisme en Humanisme; de 5de, door Dr. Libbe van der Wal, over de „waarden” in het Humanisme. Ten slotte heeft Dr. van Praag op de 6de morgen een overzicht gegeven van zijn eigen indrukken van de gehouden voordrachten, waarbij in de discussie weer bepaalde punten naar voren kwamen, in het bijzonder in verband met de voordracht, over Existentialisme en Humanisme. Deze had zeer veel belangstelling getrokken, vooral omdat voor verscheidene cursisten dit onderwerp vrijwel nieuw was. De heer Redeker legde er de nadruk op, dat deze „belangrijke bijdrage tot de zelfbezinning van de Westerse mens” zich nog midden in haar ontwikkeling bevindt en tengevolge daarvan aan eenzijdigheid lijdt. (Bij de besprekingen op Den Alerdinck (2de zomerschool) noemde Dr. Vijlbrief deze filosofie niet ten onrechte een voortreffelijke „werkhypothese”).

Men moet niet denken, dat de in Doorn verenigde groep mensen niets anders deed dan praten over het Humanisme. Er werd met ijver en enthousiasme volley-bal gespeeld; op de bonte avond gaf dit aanleiding tot een geestige causerie over dit spel, door Ir. Schreuders en Dr. Winter in elkaar gezet (er is een stencil van gemaakt). Als 's avonds de inleider vertrokken was, is soms de spanning van de ernstige discussies afgereageerd in vrolijk gelach, terwijl het uitstekende, gevoelige pianospel van Mevrouw van der Goes de oorzaak was van veel goede momenten. Reeds de eerste avond hadden wij hiermee kennis kunnen maken, toen zij in afwisseling met Sieb de Koning (die finse, schotse en andere liederen van het volk en oorspronkelijke negro-spirituals voor droeg) ons enige staaltjes van haar kunnen gaf. Niet licht zullen wij ook vergeten, wat Dr. van Praag ons voordeed (bv. het fragment uit Thomas Moore van Mevrouw Roland Holst), en de wijze, waarop hij dit deed. Ik kan niet beter doen, dan nog eens herhalen, wat ik in het begin heb gezegd: de sfeer van deze bijeenkomst was bijzonder goed, en bijna steeds stonden de besprekingen op een waarlijk hoog peil.

F. PRINS-DE JONG.

Zomerschool 1951

Foto Koper

ZOMERSCHOOL TE HEINO

Mét de regen druppelden op Zaterdag 4 Aug. van alle kanten „leerlingen” Den Alerdinck binnen. Natuurlijk bekeken wij elkaar aanvankelijk ietwat onderzoekend, verkenden we wederzijds het terrein. Het was daarom goed gezien van de leiding de eerste avond te gebruiken om de stemming wat los te maken door de boeiende en vaak geestige voordrachten van Bolman.

Maar de volgende dag begon de arbeid. Door keuze van onderwerpen en sprekers bleken de verschillende aspecten van het humanisme goed tot hun recht te komen. In het kort bestek van dit verslag is het onmogelijk om zelfs maar een overzicht van de lezingen en de daarop gevolgde, vaak uitstekend gestelde vragen, te geven. Wij zullen daarom volstaan met een indruk van de wijze, waarop het veertigtal aanwezigen op het gebodene reageerde. Dit gebeurde natuurlijk door ieder op eigen wijze (en ook wel eens eigenwijs): ouderen en jongeren, mannen of vrouwen, hebben elk hun eigen manier om de levensproblemen te beschouwen en hun houding er tegenover te bepalen.

Het komt ons voor, dat de jongeren zich het meest aangetrokken voelden door de met verve voorgedragen beschouwingen van Lips: volledig zich rekenschap geven van de mens, zoals hij is, met zijn goede en slechte eigenschappen, met zijn vreugden en angsten, maar in het volle verantwoordelijkheidsbesef voor zijn handelen. De gesintegreerde mens in zijn worsteling naar de reïntegratie.

Geheel anders Saalborn, die op hartstochtelijke wijze een pleidooi hield voor een meer idealistische opvatting. Door zijn gevoellvolle voordracht bracht hij ons in directe aanraking met de schoonheid, hét middel voor de mens om de in hem aanwezige creatieve krachten te ontdekken. Hier waren het meer de ouderen, die begrepen, hoe ook de houding van Saalborn gedragen werd door zijn kennis van mens en wereld, hoe het oude idealisme in hem nieuw leven had gekregen, opnieuw veroverd was geworden.

Ook de lezing van De Waard, voorgedragen met de bezielende kalmte, die zijn persoon kenmerkt, deed veel stof (goud)

opwaaien. Het aangrijpingspunt voor de discussie (en voor de bonte avond!) werd zijn cri de coeur om een profeet, die de humanistische „mythe” zou verkondigen, sprekend tot de verbeelding van de massa; die het humanisme meer dan nu zal brengen buiten de kring der intellectuelen; die het kan doen inslaan bij de velen, voor wie het Christelijk geloof heeft afgedaan en die de weg uit het nihilisme nog niet hebben gevonden.

De meer intellectualistisch ingestelden vonden vooral bevrediging in de lezingen van Noordenbos en Vijlbrief. Weliswaar werkte de eerste met een begrip humanisme, dat naar veler smaak te groot van omvang was, maar hij wist toch op overtuigende wijze de toenemende betekenis van het humanisme in Europa aan te geven. Vijlbrief legde grote nadruk op de waarde van het „historisch denken” (evenals eerder De Waard trouwens), dat tot inzicht leidt in de mogelijkheden binnen de menselijke samenleving. Boven optimisme en pessimisme uit stelde hij als het hoopvol bereikbare, de vorming van de gezindheid van elke mens persoonlijk, getoetst aan de menselijke waar- digheid.

Maar *allen* waren gegrepen door de lezing van Mennicke, die ons confronteerde met het praktische leven, zoals hij het tegemoet treedt met zijn, kennelijk door mystiek be- invloede, levenshouding.

De discussies waren geanimeerd, vaak be- langrijk, soms ook wel verwarrend door ter- minologische verschillen. Meestal wisten de beide leiders dan toch weer de problemen, waar het om ging, duidelijk naar voren te brengen en scherp te omlijnen. Wanneer des- ondanks het geestelijk evenwicht wat ver- stoord dreigde te worden, werkten volley- bal en wandel- en fietstochten in de prach- tige omgeving heilzaam.

Op 11 Aug. hebben we Den Alerdinck, waar we ook in materieel opzicht zo goed verzorgd waren, verlaten: geestverwanten, vrienden, voldaan over een week van inten- sieve arbeid en opwekkende ontspanning. We gingen, beseffend dat beschouwingen over het humanisme heel belangrijk zijn, maar dat het per saldo aankomt op de be- leving ervan, op de humanistische levens- houding. Wij gingen vooral met een gevoel van grote dankbaarheid voor de voortref- felijke wijze, waarop De Waard en Lips deze Zomerschool hebben geleid.

En wijzelf: wij zijn als gast naar Den Alerdinck getrokken, wij zijn er als lid van het H.V. vandaan gereden, in de stellige overtuiging, dat het H.V. ons verdieping kan brengen van onze humanistische levens- beschouwing en dat het ons een werkterrein kan bieden voor ons humanistisch streven.

N. en I. SLUIJTER-DAMSTÉ.

Helaas konden door plaatsgebrek de ver- slagen van de kampen deze keer niet opge- nomen worden.

GEEN LUSTRUM .. EN TOCH!?

Als deze krant verschijnt, zijn in de meeste gemeenschappen van het Huma- nistisch Verbond de werkzaamheden her- vat na de tijd van kampen, zomerscho- len en buitendagen. De programma's voor najaar en winter zijn opgemaakt. De vormen, die het gemeenschapsleven heeft gewonnen in de enkele jaren van zijn bestaan worden opnieuw met leven gevuld en zullen — hopen we — nieuwe vormen naast zich zien verschijnen. Want het gemeenschapsleven in het Verbond ontwikkelt zich op verheugende wijze, zowel wat het aantal deelnemers betreft als de intensiteit.

Het jaar dat voor ons ligt zal voor het verbond opnieuw belangrijk zijn. Op- nieuw, want is er sinds de oprichting in Februari 1946 wel één periode in het verbondsleven geweest, die niet van vernieuwing en activiteit getuigde? Het werkterrein van het Verbond breidt zich steeds uit, het aantal buitenkerkelijken dat toetreedt, blijft groeien. De interna- tionale contacten worden steviger, het begrip voor het streven van het Verbond neemt toe.

Dit alles is verheugend. En het is mogelijk, zolang wij ons bewust blijven *dat de gemeenschap de kern is van het Verbond*, de kleinste zowel als de groot- ste gemeenschap. De betekenis van het gezamenlijk contact, van de vele kleine samenkomsten, van de goede verstand- houding en de werklust, is bijzonder

groot, ook wanneer er niet in het bizon- der terwille van grote acties een beroep op de leden wordt gedaan. Waar werke- lijk iets van een gemeenschap is gegroeid, daar treedt men graag toe. Ieder zal wel de ervaring hebben opgedaan, dat, on- danks de moeilijke tijdsomstandigheden, er velen zijn, die de offers, welke een organisatie vergt, willen brengen als het gaat om het Humanistisch Verbond. Een ernstig gesprek, een kort bezoek is daar- toe dikwijls voldoende. Want nu het Verbond meer bekendheid in den lande geniet en de eerste en ergste misverstan- den zijn opgeruimd, zijn er velen die hun levenshouding en hun streven vorm zien krijgen in het humanisme en die „het er helemaal mee eens” zijn en dus nog slechts de stap tot aansluiting hebben te doen. Dat deze eenvoudige daad van betekenis is voor het geestelijk leven der buitenkerkelijken in Nederland valt dui- delijk te maken aan de hand van de verhoudingen op geestelijk gebied in ons land.

Ook al is er het volgende jaar geen lustrum met een geschenk in de vorm van een verheugend aantal nieuwe leden — toch zal het Humanistisch Verbond blijven groeien als in de gemeenschappen de ogen open blijven voor de werkelijk- heid van het geestelijk leven onder de buitenkerkelijken en voor de praktische eisen die het humanisme in deze tijd worden gesteld.

Humanitas

Door de oprichting in de maand Juni van afdelingen in Schiedam en Vlaardingen, overschreed het aantal afdelingen van de Vereniging voor Maatschappelijk Werk op Humanistische Grondslag „Humanitas” het getal 50, hetgeen ongetwijfeld een gelukwens waard is. Het ledental van „Humanitas” is thans ongeveer 6000.

Wereldomroep

Op Zondag 30 September, van 14.12— 14.30 (13, 16 en 29 m.) en 's avonds om 21.00 (25, 31 en 49 m.) spreekt D. d'Angre- mond voor de Wereldomroep.

Humanistisch Thuisfront

In opdracht van het Stichtingsbestuur en de Raad van Advies van het Humanistisch Thuisfront werd een *Rapport* samengesteld over de grondslag van het H.T., de orga- nisatievorm en nieuwe taak, en over militaire tehuizen en de mogelijkheid tot het stichten en exploiteren daarvan. Dit rapport is thans in druk uitgegeven en zal, naar wij aanne- men voor ernstige belangstellenden op aan- vraag bij het Centraal Bureau van het H.T., Hekelveld 16, Amsterdam, verkrijgbaar zijn.

**Preventieve oorlogen bestaan niet
Mijn ervaring heeft mij geleerd oorlog te verafschuwen
Oorlog brengt geen enkel probleem tot oplossing**

Generaal Eisenhower tot de studenten van Houston (Texas, U.S.A.).

Getrouwd

Mini Adolfs
Frans Sweben

Toekomstig adres: Hoflaan 67, Rotterdam

Dame, hum., zoekt **serieuze kennismaking** met gelijkgestemde man, 40—45 j.
Brieven onder letter S1.

Piano-, blokfluit-, muziektheorielessen
J. KENNIPHAAS (gedipl. M.O.)
Schoonebergerweg 38 A, R'dam (W)

Slecht ziende jonge man zoekt een voor hem **geschikte werkkring**, liefst in Amsterdam, waarmee hij behoorlijk zijn brood kan **verdiene**n. Zij, die denken hem hieraan te kunnen helpen vragen inlichtingen onder S2 bureau van dit blad.

Heer, 46 j., goede pos., zoekt een hem passende **levenskameraad**, gevoelstype.
Brieven onder letter S3.

Huwelijk

Heer, 40 j., uit beschaafd milieu, klein fabrikant, z.k.m. meisje, 25—35 j.
Brieven onder letter S4.

Natuurvriend, vijftiger, zoekt een **harmonisch samenleven**.
Brieven onder letter S5.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

ereniging op de grondslag van het beginsel

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, A'dam-W.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Mr A. Stempels, Dr G. Stuiveling, Adres Redactie: Amersfoortseweg 80, Soesterberg. Copie vóór 1e van de maand inzenden. — Adres Administratie: Bleyenburgerstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond.

AURORA

Opgericht
1887

SLUIT ALLE SOORTEN

levens
studie
pensioen

verzekeringen

DE BEDRIJFSWINST WORDT VOOR SOCIALE DOELEINDEN BESTEED

Nadere inlichtingen.

N.V. Levensverzekering Mij. „AURORA” Herengracht 62, A'dam-C. Tel. 47006-42878

Vrl. arts (geen huispraktijk) zoekt
JONGE VROUW,

die bereid is de zorg voor haar gezin op zich te nemen (Moeder, 2 pleegkinderen en hond). Kl. zitsl.k. besch. Werkster aanw.

A. v. d. PLOEG, Noorderbinnensingel 120A, Groningen.

THUISFRONT HUMANITAS

geeft advies, hulp en bijstand aan militairen, gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, Amsterdam-C., telefoon: 38583.

Beminnelijke humanistische heidenen

zo meent een goed-orthodoxe ouderling van de Nederlands Hervormde kerk de redactie van de Groene Amsterdammer te moeten aanduiden. Die ouderling, wel te verstaan, is een trouw lezer van de Groene, en hij bezigde die qualificatie in een brief, waarin hij, na ontvangst van het kerstnummer van de Groene, uitdrukking gaf aan zijn warme waardering voor ons blad.

Beminnelijk?..... wij weten het niet. Heidenen?..... wij geloven het niet. Humanistisch?..... ja, als het betekent dat wij ons baseren op eerbied voor de mens als mede-deelhebber aan geestelijke waarden. Want de Groene erkent geen mede- of tegenstanders, doch slechts mensen. En dit is dan misschien wat de Groene zoveel vrienden van elke kleur bezorgt.

Behoort U al tot hen? Voor f 13,60 per jaar of f 3,40 per kwartaal kunt U óók een „beminnelijke humanistische heiden” worden. En als U liever eerst nog even de kat uit de boom wilt kijken, vraagt dan enige proefnummers aan. Ons adres is: Frederiksplein 22—24, Amsterdam; ons gironummer 72880.

$$2 \times 1 = 1$$

TADROS LEGALLI

Chef-Kok; werkt ambulant door het gehele land.

Verzorgt al het culinaire voor U bij elke gelegenheid. Zeer bekwaam vakman.

Tevens bekend amateur Goochelaar en Manipulator. Uitstekende referentieën.

Adres J. G. Kaales, Olympiakade 40¹, Amsterdam-Z.